

УДК 336.71:3.085

Олександр ДЗЮБЛЮК, Тетяна СТЕЧИШИН

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Розглянуто теоретичні підходи до визначення сутності соціальної відповідальності та подано генезис формування змісту корпоративної соціальної відповідальності. Визначено проблеми та необхідність становлення соціально відповідальної діяльності бізнес-структур в сучасному суспільстві. Нехтування принципами соціальної відповідальності може призвести до виникнення соціальних загроз національній безпеці. Запропоновано шляхи впровадження концепції соціальної відповідальності бізнесу в діяльність банківських установ з метою повернення довіри до банківської системи України.

Ключові слова: *соціальна відповідальність бізнесу, корпоративна соціальна відповідальність, соціальне партнерство, соціально-орієнтована банківська система, соціально-відповідальний банк.*

JEL: D 21 D 71 G 21

Постановка проблеми. В умовах світової глобалізації, а сьогодні й економічної кризи, конкуренція у бізнес-середовищі загострюється, тому для утримання місця на ринку збуту все більша частка виробників усього світу вимушена шукати шляхи, які забезпечують довготривале лояльне ставлення з боку клієнтів, співробітників, інших зацікавлених сторін суспільства. Це основний двигун для переорієнтування прибутково орієнтованого бізнесу на соціально відповідальний.

В ЄС питання щодо впровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) вже давно набуло міждержавного значення. Його правову основу нині складають Декларація прав людини (1948 р.), Пакт ООН про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), 185 Конвенцій та понад 200 Рекомендацій МОП, Європейська соціальна хартія (1966 р.), конституції та інші законодавчі акти країн.

Визначальною ініціативою сучасного громадянського суспільства є Глобальний договір ООН, започаткований у 2000 р., у якому проголошено основні принципи соціально відповідальної поведінки підприємництва. В Україні рух за приєднання до Глобального договору набув організаційно-правового оформлення за підтримки Програми розвитку ООН у 2006 р., коли керівники 56 компаній та неурядових організацій, серед яких була і федерація профспілок України, підписали угоду про приєднання і взяли на себе зобов'язання дотримуватися його положень та публічно звітувати про результати своєї соціальної діяльності.

Проблематика соціальної відповідальності бізнесу (СВБ) є надзвичайно актуальною сьогодні у зв'язку з низкою чинників, зокрема євроінтеграційними процесами, що відбуваються в Україні; збільшенням прозорості українських кордонів для іноземних капіталів; виходом українського виробника на зовнішні ринки. Концепція СВБ є засобом підвищення ефективності управління та конкурентної спроможності підприємства,

практичним інструментом мінімізації ризиків та забезпечення сталого розвитку на мікро- і макrorівнях.

Корпоративна соціальна відповідальність потребує сприятливого правового, економічного, соціального простору, що формується державою і заохочує людину, працівника, керівника підприємства (компанії), бізнес-структури до врахування інтересів суспільства, відповідальності за результати своєї життєдіяльності на основі дотримання моральних норм, економічного споживання, екологічної безпеки, що юридично регламентовані.

Соціально-відповідальний бізнес стає частиною соціального та бізнесового життя, переходячи від простіших до більш розвинених форм і концепцій. Обізнаність щодо нього в Україні зростає, і все більше компаній запроваджують принципи соціально відповідального бізнесу у свою ділову практику.

Розвиток соціальної відповідальності банківського сектору є найбільш необхідним кроком сьогодні на шляху трансформації економіки – еволюції від центрально-керованої до ринкової економіки з подальшою її орієнтацією на вирішення соціальних завдань. Керуючись провідними світовими тенденціями, концепцію корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) почали впроваджувати й українські банки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження вітчизняних вчених у цьому напрямку є доволі фрагментарними, а практика впровадження концепції КСВ майже відсутня. Відтак, дослідження питань соціальної відповідальності, зокрема банківських установ, є актуальними та потребують ґрунтовних досліджень та рекомендацій.

Питаннями соціальної відповідальності бізнесу почали займатись зарубіжні вчені лише в 70-х роках 20 ст. Їх ідеї було підхоплено вітчизняними науковцями в період переходу економіки країни від командно-адміністративної до ринкової. Різномісним аспектам забезпечення соціальної відповідальності підприємств присвячені фундаментальні праці таких зарубіжних вчених-економістів, як: Дж. Акерлоф, Г. Боуен, П. Друкер, Ф. Котлер, М. Фрідмен. Не менше уваги соціально орієнтованій діяльності бізнесу приділяли вітчизняні вчені, зокрема: С. Ю. Гончарова, Л. А. Грицина, О. О. Грішнова, А. М. Колот, С. Є. Литовченко, Є. В. Мішенін, Н. В. Балабанова, А. В. Шевчук та інші.

Метою дослідження є проаналізувати підходи до визначення сутності соціальної відповідальності, особливості запровадження концепції соціальної відповідальності в банківській системі, що стане передумовою повернення довіри до банківської системи України.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи зміст поняття “відповідальність”, виходимо з того, що відповідальність означає обов’язок давати звіт за свої дії. Обов’язок є вагомим фактором за своїм впливом на поведінку менеджера. Усвідомлення відповідальності змушує його, перш ніж діяти, зробити все, щоб бути вичерпно інформованим, віднайти найбільш зрілі наступні кроки, зважити всі “за” і “проти” і, нарешті, в процесі самих дій суворо дотримуватися правил ефективного адміністрування. У наш час поняття “відповідальність” зі сфери етики, філософії та права перенесене і у сферу науки, техніки, економіки.

Тракування терміна “соціальна відповідальність бізнесу” (СВБ), незважаючи на кілька десятиріч практичного використання, досі є предметом теоретичних дискусій. Так, Г. Боуен, який і ввів у науковий обіг це поняття, розумів її як “реалізацію такої політики, прийняття таких рішень, дотримання такої лінії поведінки, які були б бажані з

точки зору цілей та цінностей суспільства” [1]. Оскільки напрями такої політики у пропонованому визначенні не сформульовані, один з провідних теоретиків СББ А. Керолл конкретизував це поняття як “відповідність економічним, правовим, етичним та дискреційним очікуванням, що пред’являються суспільством організації в даний період” [1].

Л. А. Грицина вважає, що “соціальна відповідальність підприємства – це добровільна його діяльність, яка перевищує визначені у законодавстві вимоги до роботи підприємства, та охоплює екологічну, суспільну, трудову та економічну сфери відповідальності перед навколишнім середовищем, суспільством в цілому, територіальними громадами, працівниками, постачальниками, споживачами, акціонерами” [2].

На думку Н. В. Водницької “соціальна відповідальність підприємства – це добровільні соціальні зобов’язання, які визнаються такими суспільством та які бере на себе власник або уповноважений ним орган підприємства з метою задоволення соціальних інтересів персоналу та всіх зацікавлених сторін в межах економічної доцільності” [3].

Всі ці твердження мають як негативні, так і позитивні аспекти, а отже, і далі є об’єктом наукових досліджень.

Одне з найбільш вичерпних визначень соціальної відповідальності сформульовано у Міжнародному стандарті ISO 26000 “Керівництво з соціальної відповідальності” 2010 р. Згідно з цим документом “соціальна відповідальність – це відповідальність організації за вплив своїх рішень та діяльності (продукти, послуги, процеси) на суспільство і навколишнє середовище, що реалізується через прозору та етичну поведінку, яка: допомагає сталому розвитку, здоров’ю та добробуту суспільства; зважає на очікування зацікавлених сторін; не суперечить відповідному законодавству та міжнародним нормам поведінки; поширена в усій організації і практикується у її відносинах (діяльність організації в рамках сфери свого впливу)” [4]. Це визначення не лише описує основні напрями діяльності відповідального підприємства та наголошує на інтеграції принципів соціальної відповідальності у практику бізнесу, а й акцентує увагу на необхідності, перш за все, виконання законодавчих вимог як основи СББ. Важливим аспектом є також відкритість та прозорість підприємства для суспільства, тобто готовність його надавати повну та достовірну інформацію.

Зародження ідей соціальної відповідальності припадає ще на XVIII–XIX ст., коли власники окремих підприємств брали на себе відповідальність за своїх працівників, керуючись власними релігійними чи етичними переконаннями. Одним із найвідоміших прибічників ідей соціальної відповідальності був англійський промисловець, соціаліст-утопіст Роберт Оуен, який розробив проект покращення умов життя працівників однієї із прядильних фабрик у Шотландії та висловив ідею про необхідність державного регулювання соціально-трудова відносин на виробництві. Погляди Р. Оуена про необхідність державної регламентації соціальної відповідальності підприємців пізніше були розвинені французьким промисловцем Даніелем Леграном, який запропонував ідею про необхідність запровадження міжнародних трудових норм, які б визначали умови праці на заводах та фабриках [5].

Незважаючи на понад 50-річну історію розвитку концепції корпоративної соціальної відповідальності, на сьогодні не існує єдиного загальноприйнятого визначення поняття “корпоративна соціальна відповідальність”. Економісти, соціологи, керівники підприємств, представники міжнародних державних та громадських організацій

трактують його по-різному. У табл. 1 наведено перелік визначень сутності корпоративної соціальної відповідальності, які були розроблені у різних країнах світу.

Таблиця 1

Генезис формування змісту соціальної відповідальності бізнесу [5]

Рік	Визначення категорії	Автори та праці
1953 р.	<i>Соціальна відповідальність бізнесу</i> – це реалізація тієї політики, прийняття таких рішень, або дотримання такої лінії поведінки, яка була б бажана з позиції цілей та цінностей суспільства.	Боуен Г. “Соціальна відповідальність бізнесмена”
1979 р.	<i>Корпоративна соціальна відповідальність</i> – відповідність економічним, правовим, етичним та дискреційним очікуванням, які висувуються суспільством організації на сьогодні.	Керол А. “Корпоративна соціальна відповідальність: тридоменний підхід”
1990-ті рр.	<i>Соціальна відповідальність бізнесу</i> – досягнення ділового успіху за одночасного поважного ставлення до етичних норм, громадянського суспільства та навколишнього природного середовища. Корпоративна соціальна відповідальність вимагає прийняття рішень відповідно до законодавчих, етичних, комерційних та інших вимог до бізнесу з боку суспільства, а також із врахуванням потреб усіх основних стейкхолдерів.	“Бізнес за соціальну відповідальність”
1990-ті рр.	<i>Корпоративна соціальна відповідальність</i> – це постійне зобов’язання бізнесу сприяти усталеному економічному розвитку, працюючи з робітниками, їхніми сім’ями, місцевою громадою та суспільством загалом для поліпшення якості їхнього життя	“Всесвітня рада зі сталого розвитку”
2001 р.	<i>Корпоративна соціальна відповідальність</i> – концепція, що дає змогу інтегрувати в повсякденну діяльність комерційних підприємств соціальні та екологічні аспекти, а також враховувати їх у процесі добровільної взаємодії з зацікавленими сторонами.	Концепція корпоративної соціальної відповідальності Європейської комісії “Зелена книга”
2004 р.	<i>Соціальна відповідальність бізнесу</i> – це добровільний вклад бізнесу в розвиток суспільства в соціальній, економічній та екологічній сферах, який прямо пов’язаний з основною діяльністю компанії та виходить за рамки певного закону мінімуму.	Доповідь про соціальні інвестиції в Росії в 2004 р. Асоціації менеджерів Росії “Роль бізнесу в суспільному розвитку”
2005 р.	<i>Корпоративна соціальна відповідальність</i> – вільний вибір компанії на користь підвищення рівня добробуту місцевої громади за допомогою відповідного підходу до ведення бізнесу та надання корпоративних ресурсів.	Котлер Ф., Лі Н. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства
2005 р.	<i>Соціальна відповідальність бізнесу</i> – відповідальне ставлення будь-якої компанії до свого продукту або послуги, споживачів, працівників, партнерів, активну соціальну позицію компанії, яка полягає у гармонійному співіснуванні, взаємодії та постійному діалозі із суспільством, участі у вирішенні найгостріших соціальних проблем.	“Меморандум про соціальну відповідальність бізнесу в Україні”

Ефективний розвиток банківської системи України в умовах глобалізаційних процесів неможливий без впровадження концепцій соціальної відповідальності бізнесу. Бізнес сам не має моральної свідомості, а тому не може бути моральним або аморальним. Бізнес – це організаційна структура, метою якої є отримання прибутку, а тому йому притаманна економічна свідомість, яка оперує іншими поняттями – “вигода” та “збиток”. Тому для формування соціально орієнтованої ринкової економіки є два напрямки впливу держави і суспільства: моральна свідомість менеджерів, які ухвалюють бізнес-рішення та економічна свідомість бізнесу, вимогами прибутковості якого керуються менеджери. Синтез морально-економічної свідомості створює нову концепцію бізнесу – етичний, соціальний, соціально відповідальний бізнес.

Впровадження концепції КСВ у країнах пострадянського простору має свої специфічні особливості. Зокрема, КСВ як нове поняття зазнає доволі часто неправильного тлумачення, а бізнес-структури впроваджують лише деякі (вигідні конкретному бізнесу) компоненти. В банках це, наприклад, кодекси етичного ведення бізнесу, спонсорські та благодійні проекти. Серед основних проблем, які є перешкодами в активному впровадженні концепції КСВ в Україні, є такі [6]:

- відсутність законодавчих норм та правил у сфері КСВ, термінологічна невизначеність, правовий нігілізм;
- фрагментарний підхід до впровадження концепції КСВ;
- стан економіки країни, нестабільність політичної ситуації;
- низький рівень (частіше відсутність) співробітництва бізнесу та органів місцевої влади, відсутність конструктивного діалогу між бізнесом та суспільством;
- необізнаність суспільства про переваги соціально відповідального бізнесу, як наслідок, – відсутність суспільних ініціатив щодо впровадження КСВ.

Аналіз світового досвіду впровадження концепції КСВ довів, що особливого значення набуває стратегічний підхід, у межах якого КСВ буде реалізовуватися на всіх рівнях управління банком, враховувати інтереси та потреби всіх зацікавлених осіб. Так, впровадження соціальної відповідальності має відбуватися на початковому рівні (дотримання законодавчих норм щодо сплати податків, заробітної платні, створення робочих місць, підвищення кваліфікації персоналу), корпоративному (розвиток соціальної сфери суб'єкта господарювання) та вищому (вирішення проблем та питань, які знаходяться поза межами діяльності компанії: соціальні інвестиції, соціальне партнерство) [7]. До соціальної відповідальності українським бізнес-структурам необхідно залучатися поступово, налагоджуючи усі необхідні зв'язки – з державою, органами місцевої влади, некомерційними організаціями. Загалом варто зазначити, що жоден із суб'єктів господарювання, що веде діяльність в Україні, не реалізує концепцію КСВ у повному обсязі, що підтверджується даними дослідження благодійного фонду “Демократичне суспільство” у 2006 р. [8].

Варто зазначити, що в Україні в діяльності лише 16 банків присутні принципи соціального підходу до ведення бізнесу, що є критично низьким значенням, враховуючи те, що банки беруть безпосередню участь у розподілі фінансових потоків та акумулюванні коштів, співпрацюють з усіма суб'єктами та мають можливість впливати на вирішення суспільних проблем [6]. Важливо сприймати концепцію КСВ як один із інструментів управління бізнесом.

КСВ може бути впроваджена в Україні лише за умови збереження євроінтеграційної стратегії. Водночас слід врахувати і вирішити питання розробки стратегії економічних реформ, які мають сприйматися соціумом.

Основними напрямами, які потребують реформування і становлення соціальної відповідальності, слід вважати такі:

1. Підходи до розуміння сутності КСВ. Одним із найбільш значимих етапів на шляху вирішення суперечностей у розумінні сутності поняття КСВ на державному рівні є створення проект-документа "Концепція національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні", який знаходиться на стадії обговорення. Метою цього проекту є "формування національної системи соціальної відповідальності бізнесу, шляхом визначення принципів, завдань, сфер, суб'єктів та механізмів реалізації соціально відповідальних ініціатив, що мають на меті досягнення довгострокових цілей Стратегії сталого розвитку України, в тому числі: зростання конкурентоспроможності національної економіки, покращення якості життя, формування громадянського суспільства шляхом розвитку механізмів соціального діалогу, покращення стану екології" [9, с. 4]. У межах цього проект-документа визначено основну термінологію (соціальна відповідальність, стейкхолдери, сталий розвиток та ін.), надано характеристику поточному стану соціальної відповідальності в Україні, охарактеризовано стандарти, які є загальноприйнятими до впровадження, а також розкрито доцільність використання теорії стейкхолдерів, налагоджуючи комунікативні зв'язки із зацікавленими сторонами та сфери реалізації концепції КСВ.

2. Соціальна відповідальність держави перед суспільством. Активна участь держави у становленні соціальної відповідальності бізнесу полягає у розробленні комплексу відповідних стимулів та заходів з поширення та популяризації СВБ у суспільстві. Вкрай необхідною є підтримка держави для підкреслення важливості етичної і соціально відповідальної поведінки компаній, просування найкращих практик вітчизняних компаній із соціальної відповідальності в Україні та за кордоном, підвищення престижності досконалих організацій і процесів безперервного системного вдосконалення. Це дасть змогу більшості компаній посилити довгострокову конкурентоспроможність і репутацію через практики відповідального ставлення до своїх співробітників, споживачів та інших заінтересованих сторін. У країнах, де держава активно підтримує та координує корпоративну відповідальність, СВБ набирає оберти як життєздатний соціальний інститут. Особливо добре цей інститут розбудовується там, де сформульовано державну стратегію сприяння соціальній відповідальності, установлені законодавчі рамки і створено мережі інституційної підтримки. Основною перешкодою сталому соціально-економічному розвитку України є брак соціальної відповідальності з боку державної влади, бізнесу і громадянського суспільства. Світовий досвід показує, що сталий гармонійний розвиток можливий лише за умов належного рівня соціальної відповідальності цих головних суб'єктів соціуму, насамперед держави, враховуючи її провідну роль у суспільстві.

3. Проведення інформаційно-просвітницької кампанії з питань соціальної відповідальності; пропаганда цінностей і принципів соціальної відповідальності. Значну роль у реальному просуванні ідей соціальної відповідальності бізнесу, позитивного сприйняття його дій у цій сфері та культивування у населення сприятливого ставлення до бізнес-середовища відіграє інформаційне забезпечення цього процесу. Зовнішня щодо бізнес-структури діяльність спрямована на покращення життєзабезпечення населення, поза межами виробництва в межах регіону та держави повинна мати інформаційне висвітлення з позитивними оцінками такої соціально відповідальної поведінки.

4. Поширення знань про СВБ у системі освіти. Питання КСВ не є лише прерогативою

бізнесу, а стосуються всіх верств населення, громадських організацій і насамперед – системи освіти. Система освіти має бути осередком, що формує ідеологію соціальної відповідальності та моральної поведінки в суспільстві. Завданням освіти є поширення знань щодо КСВ у суспільстві, підготовка спеціалістів з КСВ, яка вже впроваджена в деяких ВНЗ (менеджер, аудитор з КСВ). Включення КСВ до освітніх програм дало змогу встановити партнерські відносини між бізнесом і освітніми установами.

5. Уникнення соціальних загроз національної безпеки. Традиційно склалося так, що до загроз національної безпеки належать ті, які визначають високий ступінь ризику для існування і розвитку держави та її населення. Відтак, до загроз національної безпеки в соціальній сфері, які мають високий ступінь гостроти та вагомості для соціальної безпеки країни, належать такі: непрестижність у суспільстві бути соціально відповідальною людиною, домінування власних інтересів і лобювання інтересів бізнес-структур у системі державного та регіонального управління, високий рівень і зростання майнової диференціації в суспільстві за низького рівня та якості життя більшості населення, духовно-моральна деградація українського суспільства, девальвація соціальних цінностей та настанов, несформованість середнього класу в соціальній структурі суспільства. При внесенні змін та доповнень до Закону України “Про основи національної безпеки України” доцільно врахувати визначені соціальні загрози національної безпеки та розробити стратегічні напрями щодо їх подолання.

До основних проблем, що гальмують впровадження, укріплення і розвиток соціальної відповідальності бізнесу, варто віднести:

- переважання безвідповідальності в загальній системі суспільних відносин в Україні. Вони обумовлюють вияв негативних наслідків таких відносин, що безпосередньо несприятливо впливає на стан соціальної відповідальності бізнесу;
- ігнорування правових і соціальних норм, зміцнення безвідповідальної поведінки, укорінення неправової поведінки як норми;
- недотримання бізнесом та його партнерами норм права є причиною негативного ставлення до нього в країні, а на міжнародних ринках через це втрачається авторитет України серед партнерів інвесторів;
- наявність загальної недовіри в системі суспільних відносин, що для бізнесу є і причиною, і наслідком, який стримує його успішні перспективи на шляху укріплення соціальної відповідальності;
- нерозвиненість важелів мотивації та стимулювання для активізації процесів соціального інвестування;
- відсутність ефективних стимулів і регуляторів підвищення соціальної відповідальності бізнесу;
- нерозвиненість законодавчого й договірною регулювання соціальної відповідальності.

Найбільш гострими та вагомими перешкодами для становлення соціально відповідального суспільства є такі: по-перше, зрощування інтересів влади і бізнесу, домінування особистих інтересів і лобювання інтересів бізнес-структур у системі державного та регіонального управління. По-друге, домінування цілей економічної вигоди. Ця перешкода має подвійний характер. Природним та позитивним є наявність такої політики організації в сфері соціальної відповідальності, яка відповідає економічним інтересам організації. Ця мета визначена пріоритетною і в міжнародному стандарті ІС СSR-08260008000, який діє в Україні. Коли домінування цілей економічної вигоди йде всупереч соціальним цілям та за рахунок ігнорування соціальних і трудових

прав та гарантій, коли людина праці експлуатується та пригноблюється, наявна низька якість трудового життя, тоді домінування цілей економічної вигоди дійсно стає перешкодою у становленні соціальної відповідальності бізнесу. По-третє, висока частка тіньового сектору в економіці України. Наявність високого рівня тіньової економіки поширюється не тільки на економічну сферу, а й на всі сфери життєдіяльності суспільства. Значне зниження частки тіньового сектору в економіці України має бути в колі стратегічних напрямів забезпечення національної безпеки, а також у державній та регіональних стратегіях розвитку.

В умовах сьогодення надзвичайно актуальними постають питання існування банківської системи. На тлі військових дій на сході України, різких кризових явищ в економіці, шаленої девальвації національної валюти, неповернення депозитів, а отже, і загострення соціальної паніки – рівень довіри до банківської системи наближається до нуля. Відтак, основне завдання, що нині постало перед банківськими установами, – це повернення довіри або формування передумов до її виникнення. Вважаємо, що вирішити це завдання можна, запровадивши у банківській системі України високий рівень соціальної відповідальності.

Соціальна відповідальність – це відповідальне ставлення банку до свого продукту (послуги), працівників, споживачів, партнерів, акціонерів, активна соціальна позиція, яка полягає в гармонійному співіснуванні, взаємодії та постійному діалозі з представниками комерційного сектору і суспільства, державної влади, зацікавленими сторонами для ефективного сприяння рішенню гострих економічних, соціальних, гуманітарних та екологічних проблем [10].

Цілком очевидним є той факт, що базові інтереси банків, владних інститутів і суспільства загалом повинні переважно збігатися, оскільки вони зацікавлені у соціально-економічній стабільності і поступальному розвитку. Однак, на практиці є чинники, які гальмують соціальну відповідальність банківського бізнесу. Це насамперед орієнтація значної частини банків на отримання прибутку будь-яким шляхом та ігнорування соціальних інтересів як самого персоналу банку, так і суспільства загалом. Негативна дія зазначених чинників особливо посилюється у період загострення кризових явищ [11, с. 111]. Розмірковуючи про можливості подолання банками фінансових криз, Джон Кеннет Галабrait писав: "Почуття відповідальності у фінансовому секторі в цілому, не є малим. Воно майже дорівнює нулю" [12]. Саме тому виникає необхідність поєднання інтересів комерційних банків та державних інституцій з метою посилення соціальної відповідальності перед суспільством.

Діяльність банку має бути спрямована таким чином, щоб принципи корпоративної соціальної відповідальності стали частиною його стратегії, культури й основної діяльності, відкритості, готовності звітувати за свої дії перед громадою та суспільством. Взаємодія банку з суспільством має ґрунтуватися на чіткому розумінні соціальної місії та ролі, яку він виконує у місцевому та державному масштабі.

Звичайно, жорстока конкуренція на ринку фінансових послуг не завжди сумісна із поняттям соціальної відповідальності, однак глобальна криза, що розпочалась у 2008 р. та яка існує дотепер, а також європейська боргова криза продемонстрували, що політика та дії фінансових установ, які вмотивовані отриманням максимальних прибутків навіть під час кризових явищ часто провокують соціальні потрясіння. Найбільш вразливим сегментом фінансового сектору є роздрібні користувачі фінансових послуг, тобто широкі верстви населення. Одним із найбільш деструктивних наслідків світової фінансової кризи стало руйнування довіри населення до банківських та інших

фінансових установ, а також до Держави як справедливого регулятора, здатного захистити людей від негативних наслідків фінансової кризи. Міжнародний досвід переконливо доводить, що проблеми захисту прав споживачів фінансових послуг та довіри до фінансового сектору постають майже перед усіма країнами.

Вирішальну роль у цьому питанні має відігравати соціальна відповідальність банківських установ не лише перед споживачами фінансових послуг, а й згуртована соціально відповідальна діяльність усіх банків з метою повернення довіри до банківського сектору. Прикладом співпраці банківських установ є створення асоціацій банків з метою взяття на себе солідарної відповідальності. Зокрема, створена Асоціація "Дніпровський Банківський Союз" розробила Хартію корпоративної етики банківських працівників та установ-учасників. Хартія сформована для забезпечення корпоративних стандартів особистої та колективної поведінки банківських працівників та задля забезпечення впевненості споживачів банківських послуг у банківському секторі. Основне завдання Хартії – завжди вказувати членам АДБС на найвищі стандарти професії, водночас задовольняти встановлені законом і нормативними документами вимоги до банківського бізнесу в Україні.

Створення та розширення діяльності банків соціально орієнтованого типу має ряд переваг, серед яких насамперед: можливість встановлення партнерських відносин між банком, урядовими структурами, міжнародними організаціями і громадськістю; зростання вартості нематеріальних активів; покращення доступу до капіталів, зацікавленість і лояльність інвесторів (інвестиційних фондів); удосконалення та розвиток соціальної захищеності населення; підвищення фінансової грамотності населення та його інтегрованість на ринок фінансових послуг; орієнтація банківських продуктів на вирішення соціальних проблем (лояльні умови іпотечного та споживчого кредитування ін.); упровадження принципів чесного ведення бізнесу (повага до прав власності, захист добросовісної конкуренції, боротьба з корупцією, уникнення конфлікту інтересів, утримання від діяльності у неетичних сферах) [12].

Стан розвитку банківської системи є віддзеркаленням економічного розвитку держави та суспільства. І лише тоді, коли кожен споживач банківського продукту буде впевнений у тому, що менеджмент банку несе повну відповідальність за своїми зобов'язаннями, рівень довіри до банків поступово зростатиме. Вважаємо, що соціальні зобов'язання повинні брати на себе банки всіх форм власності (державні, приватні, національні, іноземні), а також всіх рівнях банківської системи: як НБУ, так і комерційні банки. Взяття на себе відповідальності, на нашу думку, сприятиме відновленню довіри до банків.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Наукове дослідження проблем соціальної відповідальності дало змогу зробити висновки, а також обґрунтувати та дати рекомендації і пропозиції, спрямовані на вирішення практичних завдань діяльності банківської системи України.

1. Зважаючи на відсутність досвіду впровадження принципів соціальної відповідальності, в Україні відсутні єдині підходи до визначення її сутності. Найбільш повним вважаємо трактування цього поняття Міжнародними стандартами. Вирішенням цього питання слугує прийняття на державному рівні документа "Концепція національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні". Поява в Україні національної моделі політики корпоративної соціальної відповідальності бізнесу (КСВ) може стати вагомим компонентом євроінтеграційної стратегії України.

2. З огляду на те, що становлення та розвиток сучасної ринкової банківської системи

відбувається на пострадянських принципах її функціонування, ставлення бізнес-структур до соціальної відповідальності має дещо поверхневий характер. У більшості вітчизняних банків немає такого чіткого вектору соціальної відповідальності. Діяльність банку має бути спрямована таким чином, щоби принципи корпоративної соціальної відповідальності стали частиною його стратегії, культури й основної діяльності, відкритості, готовності звітувати за свої дії перед громадою та суспільством. Взаємодія банку з суспільством має ґрунтуватися на чіткому розумінні соціальної місії та ролі, яку він виконує у місцевому та державному масштабі.

3. Світові інтеграційні процеси зумовлюють необхідність активізації ролі банківського сектору як регулятора соціально-економічного розвитку суспільства. Нехтування принципами соціальної відповідальності може призвести до виникнення соціальних загроз національній безпеці, а саме: непроститижність у суспільстві бути соціально відповідальною людиною, домінування власних інтересів і любювання інтересів бізнес-структур у системі державного та регіонального управління, високий рівень і зростання майнової диференціації в суспільстві за низького рівня та якості життя більшості населення, духовно-моральна деградація українського суспільства, девальвація соціальних цінностей та настанов. При внесенні змін та доповнень до Закону України “Про основи національної безпеки України” доцільно врахувати визначені соціальні загрози національній безпеці та розробити стратегічні напрями щодо їх подолання.

4. Основне завдання, що постає нині перед банківськими установами – це повернення довіри або формування нових передумов для її виникнення. На нашу думку, це завдання можна вирішити лише створивши нову систему відносин “банк – ринок банківських послуг – суспільство”. Запропонована модель активізації банківської діяльності перетворює банківську установу з об’єкта впливу чинників невизначеного середовища на активний суб’єкт соціально відповідального підприємництва. В її рамках активність банків спрямовується на впровадження продуктів та послуг, що сприяють забезпеченню стабільного та безпечного соціально-економічного розвитку суспільства.

Зважаючи на значимість досліджуваної проблеми, формування соціально-відповідальної банківської системи слід вважати однією із передумов повернення довіри суспільства до фінансових установ. Подальші, більш ґрунтовні розробки мали б забезпечити ефективний та сталий економічний розвиток України на засадах соціальної відповідальності.

Література

1. Колот А. М. Корпоративна соціальна відповідальність: еволюція та розвиток теоретичних поглядів [Електронний ресурс] / А. М. Колот. – Режим доступу : www.kneu.edu.ua/userfiles/Department_of_Administration.../statya.doc
2. Грицина Л. А. Формування концепції корпоративної соціальної відповідальності підприємств у контексті циклічності розвитку світової економіки [Електронний ресурс] / Л. А. Грицина // *Наука й економіка*. – 2013. – Вип. 4 (1). – С. 251–254. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nie_2013_1_4_39.pdf
3. Водницька Н. В. Управління трудовою сферою промислового підприємства з урахуванням соціальної відповідальності бізнесу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами / Н. В. Водницька. – Харків, 2008. – 25 с.
4. ISO 26000 “Керівництво з соціальної відповідальності” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iso.org/iso/home.html>.
5. Грицина Л. А. Механізм формування корпоративної соціальної відповідальності

- в управлінні підприємством : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 – економіка та управління підприємствами / Л. А. Грицина. – Хмельницький, 2009.
6. Ласукова А. С. Дослідження стану впровадження концепції корпоративної соціальної відповідальності в банках України [Електронний ресурс] / А. С. Ласукова. – Режим доступу : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8537/1/Lasukova1.pdf>
 7. Малик, И. П. Развитие социальной ответственности бизнеса в Украине [Текст] / И. П. Малик // *Економічний простір*. – 2008. – № 13. – С. 112–123.
 8. Бегма Ю. К. Якісне дослідження методів впровадження соціальної відповідальності бізнесу в Україні [Електронний ресурс] / Ю. К. Бегма, О. Ю. Вінніков, О. І. Редько. – Режим доступу : http://www.svb.org.ua/sites/default/files/Yakisne_doslidzhennya_metodiv_vprovadzhennya_SVB_v_Ukrayini_0.pdf
 9. Національна концепція розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.csrukraine.org/userfiles/file/Concept_Draft.pdf
 10. Корпоративна соціальна відповідальність чи вигода? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.management.com.ua/cm/cm037.html>.
 11. Ткачук В. Соціальна відповідальність банківського бізнесу / В. Ткачук // *Теорія і практика банківської справи у глобальному фінансовому середовищі: зб. тез доп. Всеукр. наук. інтернет-конф.* – Тернопіль : Вектор, 2014. – С. 110–113.
 12. Штибель У. Місце і роль банківської системи у забезпеченні сталого розвитку економіки і суспільства [Електронний ресурс] / У. Штибель // *Теоретико-методологічні і науково-практичні засади інвестиційного, фінансового та облікового забезпечення розвитку економіки : мат. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.*, 2011. – Режим доступу : <http://sophus.at.ua/publ>.

References

1. Kolot A. M. Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist: evoliutsiia ta rozvytok teoretychnykh pohliadiv [Corporate social responsibility: evolution and development of theoretical views]. (n.d.). *kneu.edu.ua*. Retrieved from kneu.edu.ua/userfiles/Department_of_Administration.../statya.doc/ [in Ukrainian].
2. Hrytsyna L. A. (2013). Formuvannia kontseptsii korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti pidpriemstv u konteksti tsyklichnosti rozvytku svitovoi ekonomiky [Formation of the concept of corporate social responsibility of enterprises in the context of cyclical development of the world economy]. *Nauka i ekonomika - Science and Economy*, 4 (1), 251-254. *nbuv.gov.ua*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nie_2013_1_4_39.pdf [in Ukrainian].
3. Vodnytska N. V. (2008). Upravlinnia trudovoiu sferoiu promyslovoho pidpriemstva z urakhuvanniam sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu [Management of labor sphere of industrial enterprise with taking into account the social responsibility of business]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
4. ISO 26000 "Kerivnytsvo z sotsialnoi vidpovidalnosti" [Guidance on social responsibility]. (n.d.). *www.iso.org*. Retrieved from <http://www.iso.org/iso/home.html> [in Ukrainian].
5. Hrytsyna L. A. (2009). Mekhanizm formuvannia korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti v upravlinni pidpriemstvom [Formation mechanism of corporate social responsibility in business management]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Khmelnytskyi [in Ukrainian].

6. Lasukova A. S. Doslidzhennia stanu vprovadzhennia kontseptsii korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti v bankakh Ukrainy [The Research of concept of implementation the social responsibility conception in the banks of Ukraine]. (n.d.). *dspace.uabs.edu.ua*. Retrieved from <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8537/1/Lasukova1.pdf> [in Ukrainian].
7. Malik I.P. (2008). Razvitie sotsialnoi otvetsvennosti biznesa v Ukraine [Development of the social responsibility of business in Ukraine]. *Ekonomichnyi prostir – Economic space*, 13, 112-123 [in Russian].
8. Begma Yu. K., Vinnikov O.Yu., Redko O.I. Yakisne doslidzhennia metodiv vprovadzhennia sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu v Ukraini [Qualitative research of methods of implementation of social responsibility of business in Ukraine]. (n.d.). *svb.org.ua*. Retrieved from http://www.svb.org.ua/sites/default/files/Yakisne_doslidzhennya_metodiv_vprovadzhennya_SVB_v_Ukrayini_0.pdf [in Ukrainian].
9. Natsionalna kontseptsiiia rozvytku sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu v Ukraini [The national concept of social responsibility of business in Ukraine]. (n.d.). *www.csrukraine.org*. Retrieved from http://www.csrukraine.org/userfiles/file/Concept_Draft.pdf [in Ukrainian].
10. Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist chy vyhoda? [Corporate social responsibility or benefit?]. (n.d.). *www.management.com.ua*. Retrieved from <http://www.management.com.ua/cm/cm037.html> [in Ukrainian].
11. Tkachuk V. (2014). Sotsialna vidpovidalnist bankivskoho biznesu [Banking Social Responsibility]. *Teoriia i praktyka bankivskoi spravy u hlobalnomu finansovomu seredovyshchi - Theory and practice of banking in the global financial environment*. (pp. 110-113). Ternopil: Vektor [in Ukrainian].
12. Shtybel U. (2011). Mistse i rol bankivskoi systemy u zabezpechenni staloho rozvytku ekonomiky i suspilstva [Place and role of the banking system in the sustainable development of economy and society]. *Teoretyko-metodolohichni i naukovo-praktychni zasady investytsiinoho, finansovoho ta oblikovoho zabezpechennia rozvytku ekonomiky - Theoretical and methodological and scientific-practical principles of investment, financial and accounting software development of economics*. Retrieved from <http://sophus.at.ua/publ> [in Ukrainian].

Редакція отримала матеріал 20 березня 2015 р.